

УДК 355.541:237.03:811

**Сергій Валентинович СІНКЕВИЧ,**

*кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальновійськових дисциплін факультету охорони та захисту державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

## **ПОЗИТИВНЕ СТАВЛЕННЯ КУРСАНТІВ ДО ВИКЛАДАЧА ТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ – ПЕРЕДУМОВА ГЛИБОКОГО ІНТЕРЕСУ ДО ГАЛУЗІ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАТЬ**

*Статтю присвячено мотиваційним аспектам викладання навчальних дисциплін у вищому військовому навчальному закладі. За результатами аналізу наукової літератури та передового досвіду викладання навчальних дисциплін доведено, що передумовою глибокого інтересу до галузі професійних знань є позитивне ставлення курсантів до викладача та навчальної дисципліни.*

**Ключові слова:** викладач, галузь професійних знань, глибокий інтерес, курсант, навчальна дисципліна, передумова, позитивне ставлення.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** У філософії категорія “ставлення” характеризується як взаємозв’язок елементів певної системи, де розкриваються особливості суб’єктивної, особистісної позиції індивіда, його розуміння цього зв’язку – ціннісний підхід. У нашому дослідженні дотримуємося саме такої точки зору.

Особистість в її ставленні розглядаємо як активного діяча, який вибірково пов’язаний з дійсністю та на її основі спрямовує свою перетворювальну діяльність. Ставлення як зв’язок об’єкта та суб’єкта єдине, але

аналіз цієї категорії буде неповним без урахування сторін особистості, які впливають на мотивацію її поведінки.

**Результати аналізу останніх досліджень** показують, що значна кількість провідних вітчизняних науковців досліджували окремі компоненти ставлення: А. Гін [1], В. Кондратюк, М. Волос, І. Бабин [2], А. Нісімчук, О. Падалка, О. Шпак [3], Н. Гузій [4], О. Пометун, Л. Пироженко [5], але в цей же час не повною мірою розкрито залежність мотивації курсантів вищих військових навчальних закладів до опанування певної галузі військової справи від їх ставлення до викладача та навчальної дисципліни.

**Метою статті** є визначення передумов глибокого інтересу курсантів до галузі професійних знань.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Основу мотиваційної сфери особистості становлять потреби – динамічно-активні стани особистості, що виражають її залежність від конкретних умов існування і породжують діяльність, спрямовану на зняття цієї залежності. Потреба, опосередкована складним психологічним процесом мотивації, виявляє себе психологічно у формі мотиву поведінки. Потреба – це нестаток суб'єкта в чомусь конкретному, а мотив – обґрунтування рішення задовольнити або не задовольнити зазначену потребу в даному об'єктивному й суб'єктивному середовищі. Перш ніж потреба спричинить дію, особистість переживає складний психічний процес мотивації, який полягає в усвідомленні тією або іншою мірою суб'єктивної та об'єктивної сторін потреби й дії, спрямованої на її задоволення [6, с. 77].

Мотивом може стати тільки усвідомлена потреба й тільки в тому разі, якщо задоволення цієї конкретної потреби, багаторазово проходячи через етап мотивації, безпосередньо переходить у дію. У цьому плані будь-які психічні явища можуть виступати як мотиви поведінки тільки за умови, якщо у відповідному суб'єктивному й об'єктивному середовищі кожне з них перетворюється на потребу, а її задоволення стає звичкою.

Отже, мотив є результатом мотивації і являє собою внутрішню психологічну активність, що організує та планує діяльність і поведінку, в основі яких лежить необхідність задоволення потреби. У процесі мотивації потреба дістає одну зі своїх суттєвих властивостей – предметність. Предмет, здатний задовольнити потребу, не є заздалегідь визначений.

Мотиви діяльності пов'язані з її цілями. Цілі й мотиви дій можуть збігатися. Наприклад, якщо курсанта спонукає до виконання лабораторної роботи прагнення засвоїти певні знання або навички, то тут цілі і мотив його дій збігаються. Якщо курсант керується у своїх діях не стільки інтересом до змісту, скільки прагненням одержати позитивну оцінку або уникнути неприємностей за невиконання завдання, то мотив і безпосередня цілі його діяльності явно нетотожні. Взаємозумовленість цілей і мотивів є очевидною, оскільки мета діяльності завжди залежить від її мотиву. Для того щоб предмет або явище дійсності стало метою особистісної діяльності, необхідне попереднє усвідомлення прямого їх ставлення до задоволення наявної у курсантів потреб, які спонукають до відповідної дії. Мотив спрямовує сили за напрямом задоволення потреб.

На відміну від цілей, далеко не всі мотиви актуально усвідомлюються курсантами. Поряд із добре усвідомленими інтересами, прагненнями, переконаннями у психічному житті існують й такі особистісні тенденції та настанови, які недостатньо адекватно усвідомлюються, що зумовлює викривлення у світобаченні й у поведінці.

Отже, в основі будь-якої дії лежить потреба, яка психологічно виявляється як мотив, що може реалізуватися у низці психологічних змінних: інтересах, прагненнях, переконаннях та настановах. Під інтересами розуміємо мотиви, у яких утілюються емоційно забарвлені пізнавальні потреби особистості. Інтерес є не що інше, як емоційно забарвлена інтелектуальна вибірковість, інтерес виникає тоді, коли його об'єкт викликає емоційний відгук. В інтересі поєднуються емоційне й раціональне [6, с. 84].

Кількісними характеристиками інтересів є їх широта, глибина та стійкість. Широта інтересів визначається кількістю об'єктів, галузей дійсності, які мають для особистості курсанта стійку значущість. Розкиданість інтересів у поєднанні з поверховістю виступає як негативна риса особистості. Широта інтересів є необхідною, але недостатньою умовою гармонійного розвитку особистості. Глибина інтересів показує ступінь проникнення особистості до змісту пізнаваного об'єкта. Іноді глибина інтересів негативно корелює з їх широтою. Поверхові знання з багатьох галузей дійсності призводять до дилетантства. Стійкість інтересів виражається у тривалості збереження відносно інтенсивного інтересу. Стій-

кими є інтереси, які найповніше відповідають основним потребам особистості й тому стають істотними рисами її психічного складу [6, с. 87].

Після з'ясування найважливіших сторін особистості курсанта, які впливають на мотивацію її поведінки, ми показали, що як чітко усвідомлені, так і менш усвідомлені мотиви можуть стати елементом мотивації поведінки. Вони виступають то як усвідомлений інтерес, бажання, переконання, то як неусвідомлені настанови й тенденції, які відбиваються в поведінці, в особливостях міркувань і думок, у діях курсантів.

Поведінка людини містить емоційні й мотиваційні компоненти. Особливості емоційного ставлення курсантів до різних явищ навколишнього життя суттєвою мірою визначають мотивацію. Позитивні спонукання мають на меті реалізацію позитивного ставлення у вигляді відповідної дії, виявлення інтересу. Негативні спонукання спрямовані на те, щоб запобігти тим видам спілкування, явищам і предметам, у ході зіткнення з якими курсанти відчують неспокій, гнів, страх, сором. Ці стани та переживання перетворюються на усвідомлені мотиви дій. Навіть недостатньо усвідомлені, вони мотивують поведінку: часто діяльність здійснюється не заради її мети, результату, а під тиском відповідного переживання.

Сила мотиву зумовлює стійкість особистості, що відображається на ефективності її діяльності. Так, якщо сила потреби, що спонукає до діяльності, є невеликою, то невдача і пов'язана з нею негативна емоція впливають переважно на активність суб'єкта, спонукаючи його до якнайшвидшого виходу з ситуації. Якщо сила потреби досягає середнього рівня, то пов'язані з невдачею негативні емоції діють активніше, що веде до мобілізації зусиль та зростання ефективності діяльності. Якщо ж сила потреби надзвичайна, то невдача і пов'язані з нею негативні емоції спричиняють таке перевищення рівня емоційного збудження, що з'являються ознаки дезорганізації діяльності й поведінки курсантів.

Таким чином, саме в емоційній сфері лежить джерело активності. Емоційну сферу людини представляє сукупність її емоцій і почуттів, де емоції являють собою первинні реакції на дію зовнішніх і внутрішніх подразників [6, с. 90].

Серед наведеного вище переліку є позитивні, нейтральні й негативні емоції. Усі вони тим чи іншим чином беруть участь у створенні моти-

вації діяльності і поведінки курсантів – на протилежність обмеженим функціям і специфічності спонукання система емоцій має незалежну мотиваційну енергію й такі більш загальні властивості, які роблять її провідною мотиваційною системою людини. Спонукання, що не підсилюються емоцією, не мотивуватимуть до отримання професійних знань, умінь і навичок. Мотивація може бути двох видів – позитивна і негативна. І одна й друга досить ефективно стимулюють активність індивіда, але їх дія на людську психіку докорінно різна. Якщо людина буде відносно тривалий час вимушено займатися якимось видом діяльності, то рано чи пізно у неї почне розвиватися психічне захворювання (починаючи від зовні безвинних невротичних виявів і закінчуючи найтяжчими формами психозів).

Навряд чи має сенс спростовувати тезу про те, що найпродуктивніше людина займатиметься тією діяльністю, яка викликає в неї позитивні емоції (тобто тією діяльністю, що має позитивну мотивацію). Емоцією, що найчастіше визначальним чином впливає на процеси сприймання й уваги, є емоція інтересу. У стані зацікавленості у людини підвищується увага, допитливість і захопленість об'єктом інтересу. Взаємодія інтересу з процесом мислення дозволяє індивіду займатися конструктивною і творчою діяльністю. Після того як первинні потреби будуть задоволені і за відсутності негативних емоцій людина діє відповідно до позитивних мотиваційних спонукань, що виходять від інтересу-збудника. Мотивація, яка заснована на цій емоції є єдиною, що здатна нормальним чином підтримувати повсякденну роботу.

Негативні емоції також повинні мати своє місце у процесі мотивування діяльності того, хто навчається. Але з ними слід поводитися дуже обережно. Наприклад, якщо страждання спонукає до термінового вжиття заходів для покращання становища, то соціально обумовлені негативні емоції, такі як сором і провина, мають однозначно деструктивний характер. Під їх впливом у людини падає самооцінка, вона відчуває себе неспроможною, некомпетентною, не здатною до плідної роботи. Замість того, щоб опиратися на них у навчально-виховному процесі, було б краще сприяти розвиткові у курсантів розумових якостей, які дадуть змогу самостійно аналізувати ситуацію і робити правильний вибір.

Таким чином, у створенні позитивної мотивації бере участь інтерес, який, на нашу думку, має вирішальне значення. Отже, для більш ефективної організації своєї навчальної діяльності курсант має постійно відчувати до неї почуття зацікавленості. Насамперед необхідно визначитися з цільовими настановами курсанта (стратегічними і тактичними). Це, здавалося б, елементарне правило дуже часто порушується: молода людина вступає до вищого військового навчального закладу без чіткої уяви щодо того, чого вона хоче домогтися в житті взагалі і яку роль у досягненні цієї мети може відіграти певний навчальний заклад зокрема. У цьому випадку, зрозуміло, ні про яку позитивну мотивацію до навчання мови вестися не може. Курсант знаходить собі інші пріоритети, які у кращому випадку лише побічно пов'язані з навчанням, витрачає на них власну енергію і час, що є єдиною дійсно особистою власністю, на шкоду самому собі.

Однак визначенням життєвих цілей індивіда завдання не обмежується. І курсанту, і представникам науково-педагогічного й командного складу необхідно чітко уявляти, які потреби лежать в основі цільових настанов. Як правило, особистість відчуває потребу займатися тим видом діяльності, до якого в нього є здібності або хоча б задатки.

Тільки за наявності поєднання генетично обумовлених здібностей, заснованих на них потреб і усвідомленні можливості їх реалізації людина займатиметься своєю справою, зазнаючи повною мірою всю гаму позитивних емоцій.

Але якщо індивідуальні задатки не були виявлені або не одержали належного розвитку, курсант починає у своїй діяльності, а іноді і в особистому житті, орієнтуватися на інших значимих для нього людей. Діяльність щодо визначення задатків і здібностей курсантів, їх розвитку в умовах вищого військового навчального закладу і, як результат, створення позитивної мотивації до навчання може успішно здійснюватися, тільки базуючись на особистісному підході, який передбачає безупинний, цілеспрямований і планомірний вплив на особистість курсанта.

У педагогіці поняття “ставлення” порушується під час вивчення процесу формування у тих, хто навчається, суспільних ціннісних орієнтацій, активного ставлення до навчальної діяльності, причому формування ставлення тісно пов'язане з формуванням інтересу до на-

вчання та до особистості викладача. Але в педагогічних дослідженнях ставлення розглядається ширше. За наявності інтересу обов'язковим є наявність позитивних емоцій, а ставлення може бути негативним, байдужим [6, с. 99].

Оскільки інтереси та ставлення мають дуже тісні взаємні зв'язки та їх не вивчено в повному обсязі, доходимо висновку про те, що позитивне ставлення до того чи іншого об'єкта є необхідною передумовою виникнення та розвитку інтересу до нього. Основним показником вияву позитивного ставлення є довільна, цілком самостійна, спрямована, пізнавальна діяльність курсантів, ядром якої служить пізнавальний інтерес.

**Висновок.** Результати аналізу наукової літератури з проблеми дослідження та особистий досвід участі у навчально-виховному процесі вищого військового навчального закладу дають можливість констатувати те, що підвалини глибокого інтересу до галузі професійних знань закладаються через свідоме, індивідуальне, позитивне ставлення курсанта до навчальної дисципліни (низки навчальних дисциплін) та до особистості викладача.

**Перспективою подальшого дослідження цього напрямку** є розробка методичних рекомендацій науково-педагогічному складу та командирам курсантських підрозділів щодо формування стійкої мотивації курсантів до навчальної діяльності.

### Список використаної літератури

1. Гін А. О. Прийоми педагогічної техніки / А. О. Гін. – Харків : Веста ; Ра-нок, 2007. – 176 с.
2. Кондратюк В. Л. Основні тенденції розвитку систем освіти та освітніх технологій у світовій педагогічній практиці / В. Л. Кондратюк, М. М. Волос, І. І. Бабин // Відкритий урок. – 2002. – № 5 – С. 15–18.
3. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. – К., 2000. – 368 с.
4. Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія / укладач Н. В. Гузій. – К., 2000. – 167 с.
5. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання : теорія і практика / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2002. – 237 с.

6. Сінкевич С. В. Формування ціннісного ставлення курсантів вищих військових закладів освіти до вивчення іноземної мови : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Сергій Валентинович Сінкевич. – Хмельницький, 2002. – 186 с.

*Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Бунєєв Т. В.*

*Стаття надійшла до редакції 27.08.2014.*

**Синкевич С. В. Позитивное отношение курсантов к преподавателю и учебной дисциплине – предпосылка глубокого интереса к отрасли профессиональных знаний**

Статья посвящена мотивационным аспектам преподавания учебных дисциплин в высшем военном учебном заведении. По результатам анализа научной литературы и передового опыта преподавания учебных дисциплин доказано, что предпосылкой глубокого интереса к отрасли профессиональных знаний является позитивное отношение курсантов к преподавателю и учебной дисциплине.

**Ключевые слова:** преподаватель, отрасль профессиональных знаний, глубокий интерес, курсант, учебная дисциплина, предпосылка, позитивное отношение.

**Sinkevych S. V. Cadets' positive attitude to a tutor and an academic discipline – prerequisite to deep interest in the field of professional knowledge**

The article focuses on the motivational aspects of teaching in higher military educational institution. According to the results of the analysis of scientific literature and best practices of teaching it has been proved that the prerequisite of deep interest in the field of professional knowledge is the positive attitude of the cadets to a tutor and an academic discipline.

In pedagogical the concept of "attitude" is violated during the learning process of cadets, social value orientations, active attitude towards learning activities, and the formation of relationships is closely associated to the formation of interest in learning and the tutor's personality. In educational research attitude is considered wider. The interest requires the presence of positive emotions and attitude which can be negative, and indifferent.



Since the interests and views have a very close mutual contact and they are not explored in full, author comes to the conclusion that a positive attitude towards a particular association object is a necessary prerequisite for the emergence and development of interest to it. The main indicator of the manifestations of a positive attitude is arbitrary; it is self-directed cognitive activity of cadets, the core of which serves educational interest.

The results of the analysis of scientific literature on the problem of research and personal experience of participation in the educational process of higher military educational institution, have given the opportunity to say that the foundations of his deep interest in the field of professional knowledge are laid through the conscious, individual, positive attitude of the cadet to the academic discipline (some academic disciplines) and to the personality of the tutor.

Further research in this direction is the development of methodological recommendations of the teaching staff and the commanders of the cadets' units on the formation of a stable motivate cadets to educational activity.

**Keywords:** *tutor, professional knowledge, deep interest, cadet, course, prerequisite, positive attitude.*